

ÅRSKRÖNIKA

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

Kyrkskolan 153 92 HÖLÖ 08-551 57160

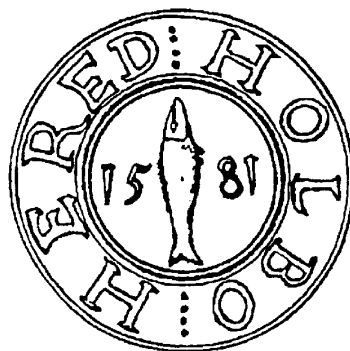
holomorko@telia.com PG 82 65 18 - 3

2008

Fredrik Adolfs kyrka i Hölö

Bilden är från 1993. Framför koret ser man de 8 tvärställda "kungabänkarna" eller "konfirmationsbänkarna". Tidigare var antalet bänkrader 10, men detta ändrades sedermera till 8. 1993 renoverades kyrkan och dessa tvärbänkar försvann helt för en mera rationell bänklägering som gav mer plats. En av dessa bänkar finns att beskåda i gamla kyrkskolan. På väggen till vänster ser man prosten Scharffs berömda trumma, med vilken han enligt en berättelse, drev ryssarna på flykt under rysshärjningars tid i början på 1700-talet. Mer att läsa om kyrkan finns på sidan 12.

Hölebo Härad's gamla sockensigill

<i>Ordföranden har ordet</i>	3
<i>Tullgarns slott och MONARK</i>	4
<i>När Mörköbron kom på plats 1912</i>	5
<i>Bilder ur det förflutna</i>	7
<i>Minnen av Konrad i Nyhagen</i>	8
<i>Gamla mynt, mått och vikter</i>	10
<i>Koppar, vår äldsta metall</i>	11
<i>Fredrik Adolfs kyrka i Hölö</i>	12
<i>Konfirmation 1947</i>	13
<i>Två generationer fotografer</i>	14
<i>Framgångsrika Hölö-ungdomar</i>	15
<i>Bilder från vår verksamhet</i>	16
<i>Runstenar i Hölö</i>	18
<i>Fruktodling på Mörkö för 150 år sedan</i>	19
<i>Eneboda skola 1911</i>	20
<i>De gamla länspassen</i>	22
<i>Eriksö</i>	24
<i>Verksamhetsberättelse 2008</i>	26
<i>Resultaträkning och budget</i>	30
<i>Boktorget</i>	31

Samtligt bildmaterial, om ej annat anges kommer från HBF:s arkiv

---

Redaktionen rapporterar

I år har redaktionen inte bara lyckats få ihop en intressant, och som vi hoppas, trevlig och läsvärd samling artiklar i Årskrönikan. Vi har också omredigerat och gett det tidigare så populära tallriksunderlägget ett nytt utseende. Vi är själva nöjda med utformningen och hoppas att ni som presumtiva köpare kommer att tycka detsamma.

Som vanligt har många bidrag i form av intressant text- och bildmaterial inkommit från medlemmarna och vi framför här ett stort tack för detta.

Gunilla Follin

Bilaga:

- PG-inbetalningskort för medlemsavgift 2009*
- Inbjudan till årsmöte*
- Vårprogram 2009*
- Stadgar*

Copyright © Hölö Mörkö Hembygdsförening

Ansvarig utgivare: Torsten Eriksson

Redaktör: Gunilla Follin

Layout: Sven Erik Watz

ISSN 1101-7228

Ordföranden har ordet

O-år! Är det detta som drabbar oss innevånare på jorden i denna tid. Vi informeras dagligen med rapporter om den ena konkursen efter den andra av stora multinationella företag. Till och med banker kommer på obestånd. Detta matas vi med dagligen genom Radio, TV och pressmedia.! Det finns inga pengar i dess rätta bemärkelse, bara några siffror på ett papper, eller uppgifter lagrade på en datafil någonstans i ett annat land. Pengarna är ofta redan utlånade till en annan person, företag eller bank i tredje, fjärde, upp till tionde led.

Storebror ser dig och storebror ser till att du mår bra? Vi får väl hoppas på bättre tider längre fram. Att ta sig upp efter en nedgång tar längre tid än att falla. Faller man går det så fort att man inte vet ordet av förrän man ligger där som en skalbagge på rygg och viftar med armar och ben för att känna efter om skadan var allvarlig eller ej. Pengar gör i alla fall inte ont rent fysiskt

En ideell förening som vår hembygdsförening, har inte dessa problem. Vi blir inte arbetslösa eller permitterade. Inga löner, arbetsgivaravgifter eller moms att redovisa. Tänk så fantastiskt för oss medlemmar att få jobba precis så mycket vi vill och orkar. Ingen närvaroplikt mer än på våra månadsmöten. Ingen kan klaga på en frivillig arbetare/medlem som deltar i föreningslivet med den entusiasm som går att uppbringa. Jag tänker på allt det arbete som nedlagts på nuvarande och kommande utställningar i våra lokaler.

En förening består av styrelse och många medlemmar. Medlemmarna har också ett ansvar för föreningens fortlevnad. Det kan inte nog poängteras att alla har lika mycket att bidra med beträffande förslag och idéer om föreningens verksamhet, aktiviteter etc.

Kom igen med aktivitetsförslag. Nya friska idéer behövs!

Som vanligt ett stort tack till samtliga som bidragit med intressanta skildringar och bildmaterial. Allt det dagra material vi får från medlemmarna har ett stort och intressant värde. Vi vet att mycket tid och arbete har lagts ned på detta. Vi ser därför med tillförsikt fram mot kommande år och mycket mer att berätta om. Uppmaningen till våra medlemmar blir därför: Fundera för kommande årskrönikor! Det finns mycket mer i byråldorna än ni tror. Skrönor eller egna historier, (sanna eller mindre sanna). Allt är ännu inte berättat, och nya vinklingar på tidigare artiklar finns också.

Ett tack också till årets annonsörer och övriga sponsorer för deras bidrag och vi hoppas på fortsatt intresse till kommande årskrönikor.

Koppla nu av och läs om det gångna året 2008 i vår hembygdsförenings årskrönika!

TULLGARNNS SLOTT OCH KUNGSGÅRD *(för er som inte redan vet)*

Tullgarns slott och kungsgård ligger drygt fem mil söder om Stockholm i närheten av Trosa. Centralt inom egendomen ligger Tullgarns slott som är ett av de kungliga slotten. Intill slottet ligger Tullgarns kungsgård. I utkanten av egendomen finns ytterligare fyra jordbruk och ett trettiotal torp som hyrs ut till sommargäster.

Hundratals år av statlig förvaltning

Aktivt jordbruk bedrivs på gårdarna Hallsta, Nora, Kumla, Malmen och Kungsgården som är den största. Alla gårdarna brukas av arrendatorer. På flera av gårdarna finns köttdjur som betar och håller landskapet öppet. På kungsgården hålls köttdjur och får. I slutet av 1990-talet investerades i ett nytt köttdjursstall. På Kungsgården bedrivs också uppfödning och träning av halvblodshästar med inriktning på dressyr. Landskapet som vi ser det runt Tullgarn är ett resultat av flera hundra års statlig förvaltning. Tullgarn har varit statligt sedan 1772 då riksdagen köpte slottet och dess omgivande mark från släkten De la Gardie.

Rekreation, forskning och kunglig jakt

Redan 1984 bildades Tullgarns naturreservat Tullgarnsnäs och naturvårdsområde samt Furuholmens naturreservat. Området är en ostörd oas som bland annat innehåller ett rikt och varierat fågelliv med sällsynta och sårbara arter. Artrikedomen har gjort att Tullgarn har blivit ett säte för ekologisk och botanisk forskning. Skogarna runt Tullgarn disponeras för kunglig jakt.

Tullgarn omnämnt redan 1262

Området runt Tullgarn har varit bebott sedan 1000-talet e Kr. Förutsättningarna med jakt, fiske och jordbruk var då liksom nu de bästa. Tullgarn har genom seklerna utvecklats från liten by till sätesgård och senare slott. Tullgarn omnämns första gången år 1262 och det fanns en gård på Tullgarn redan 1276. Kung Waldemar skänkte gården till Växjö domkyrka som försoning för att han tidigare satt kyrkan i brand. Under 1400-talet bestod Tullgarn av en by med sex gårdar, 1490 gjorde man en huvudgård av tre av dem. Vid Carl Stures död 1598 fanns där inte mindre än 182 oxar, kor, får, grisar och nio hästar.

Från Vasa till hertig Fredrik Adolf

Efter att olika släkter har ägt gården kom den även en tid i Gustav Vasas ägo. Genom arvsskifte gick gården sedan till Kristina Nilsdotter som senare gifte in sig i släkten Sture. Först 1583 finns uppgifter om ett slott på platsen. Troligtvis uppfördes det av Karl Sture och hans fru Katarina som var de första som bodde på Tullgarn under längre tid. Bland ägarna till egendomen kan nämnas släkterna Bonde, Sparre, Gyllenstierna, Banér och Oxenstierna. Under många år ägdes egendomen av släkten De la Gardie. År 1772 tvingades Ulrik Gustaf De la Gardie sälja godset på offentlig auktion. Tullgarn köptes då in för kronans räkning och hertig Fredrik Adolf, son till kung Adolf Fredrik, fick dispositionsrätten.

Tullgarn är ett riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård.

Kungsgården är statligt byggnadsminne.

Läs mer i vår skrift "Tullgarn i Hölö historia"

(Apropå monarker) Klassiskt cykelmärke fyller 100 år!

Det stora genombrottet för cyklismen i Sverige kom 1909, då storstrejken lamslog kollektivtrafiken och cykeln blev ett viktigt ersättningsfordon. Året innan grundades företaget MONARK, när Birger Svensson lät registrera sin cykelfabrik i Varberg. Drygt fyrtio år hade då gått sedan premiären 1867 för serieproduktion av cyklar i Sverige, genom vagnmakaren J W Östberg i Stockholm.

Cykeln var vid denna tid ett dyrt forskaffningsmedel - en vanlig arbetare fick punga ut med halva årslönen för att få en i sin ägo. (I dagens penningvärde 100.000 - 200.000 kronor eller dagens pris på en ny bil)

Företaget MONARK blev snart den dominerande verkstadsindustrin på hemmaplan, och utvecklades så småningom till Sveriges ledande cykeltillverkare med internationella ambitioner.

När Mörköbron kom på plats hösten 1912

Minnesanteckningar skrivna av Hulda Bergström, Brostugan 1962

Sammanfattade 1999 den 11 nov, av Alice Andersson, dotter till Hulda.

Det var en märklig upplevelse att se **Ejdern** komma bogserande från Södertälje verkstäder med brospannen lagda över två stora pråmar. Befälhavare på Ejdern under åren **1906-1913** var Carl Ludvig Edvard Hartzell. Tillfartsvägarna var redan anlagda liksom underlaget till bron. Stenkistor, stockverk och dykdalber (en grupp pålar sammanhållna av järnband, nedslagna i sjöbotten) byggdes på vårvintern 1912. Med pråmarnas hjälp lades brodelarna tillrätta över stenkistorna. Ett viktigt arbete var sedan att justera kugghjulsmechanismen på svängbrodelen. Det var två låsanordningar på varje ända av bron, de låstes fast och öppnades med en järnnyckel.

Mörköbron (Kasholmsbron) byggd 1912

Mitt under bron, på stenkistan satt en svängningsmekanism med stora kugghjul. Med en stor tung järnspak vevades bron till öppnings- och svängningsläge. Alla arbetsmoment gick efter beräkning och ingen av karlarna föll i vattnet från de hala stockarna. Tillfartsvägarna var avstängda ty ännu väntade mycket arbete innan bron var klar för trafik. För att varna sjöfarare i höstmörkret hängdes två fotogenstormlykter upp på stolpar på bron. Brobanan fick en beläggning av stora tjocka plankor. För att kontrollera brons balans och bärighet körde sex man en hel dag grus i skottkärror från en väl invägd grushög på hölösidan och skyfflade sedan ut gruset jämnt över hela svängbrodelen. Nästa dag gjorde en kontrollant undersökningar på bron, både ovanpå och under vid alla kugghjul för att förvissa sig om att alla beräkningar höll måttet, även efter tung belastning. Efteråt kördes allt grus till mörkösidan där vägbanken som vilade på gammal sjöbotten, behövde ytterligare förstärkning.

Bron sopades ren från grus och körbanan målades med trätjära. När vägbommarna sedan öppnades, utan pomp och ståt, var bron klar för trafik och min familj började brovaktssysslan.

Dygnet runt fick man vara beredd att öppna bron i ur och skur. Endast under hårda isvintrar när isbrytare inte förmådde bana väg genom Pålsundet, fick man ett litet avbrott i arbetet.

Ångbåtstrafiken var intensiv det första året. Dagligen fraktade båtarna mjölk och jordbruksprodukter från trakterna runt Trosa, Hölö, Mörkö och Järna till Södertälje och Stockholm. När järnvägen kommit 1913, började mejerierna sända mjölken på godståg. Ångbåtarna miste sin ensamrätt på transporterna. Ångbåten **TROSAs** turer upphörde 1914, medan **NYA HÅLLSVIKEN** fortsatte att trafikera linjen Trosa-Stockholm till år 1929. **FRITJOF** upprätthöll viss passagerartrafik till år 1936. **EJDERN** kämpade tappert vidare i våra farvatten. Under många år reste traktens folk med Ejdern till Södertälje för att sälja ägg, bär och grönsaker på torget. Ejdern åkte otaliga månskensturer runt Mörkö under årens lopp. Många vedskutor och timmerpråmar passerade också Pålsundet och fick broöppning. En stormig höstkväll kom en bogserbåt med elva fullastade timmerpråmar på släp. Det blev en lång väntan innan hela pärlbandet med pråmar hade passerat den öppna bron och kunde fortsätta sin färd till Västerås.

20- och 30-talen var bilarnas stora decennier. Lastbilar och personbilar började trafikera våra smala grusvägar. Broöppningarna var alltid ett hinder på vägen, alla tänkte inte på att bron var till för alla trafikanter. På Mörkö fanns två lastbilsåkerier som körde mjölk till Stockholm och Södertälje och hämtade upp allehanda beställda varor på återvägen till Mörkö och Hölö. Vid krigsutbrottet 1939 upphörde fraktrafiken på sjön nästan helt. En liten skuta från Trosa var den sista båten som fraktade ved, potatis och fisk regelbundet till Södertälje.

forts. nästa sida

forts från föreg. sida

Före kriget 1939 passerade otaliga motor- och segelbåtar Pårsundet, vilket innebar många broöppningar, särskilt på helgerna. Om somrarna, i början på juni, brukade Gustaf V's stora lustjakt komma, medförande personal och utrustning för kungens sommarvistelse på Tullgarn.

Underhållsarbetet på bron återkom med jämna mellanrum. Maskineriet skulle smörjas och broplankor bytas ut. Hästkosöm och järnbeslagna vagnshjul tillsammans med bilarnas snökedjor slet hårt på trävirket. Körbanan måste städas ganska ofta, grus, skräp och hästlort sopas undan. När kvarnlassen rullade från Mörkö till Åbykvarn, ville hästarna gärna lägga sina visitkort på bron.

Under andra världskriget upphörde nöjestrifiken till sjöss nästan helt på grund av bränslebristen. En och annan seglare passerade om vindarna var gynnsamma. Människorna väntade på freden och på normala levnadsförhållanden.

Freden kom äntligen 1945 och ett år senare avslutade vi vår brovaktarsyssla efter 34 år. Nu skriver vi 1962, i femtio år har jag sett solen och månen stiga upp över mörkölandet. Den här tidsepoken är snart ett minne blott, den gamla bron sliten efter de senare årens tunga lastbilstransporter. Det finns redan förhoppningar om att en större, fast bro skall byggas över Pårsundet.

År 1972 sker en total ombyggnad av bron. Se artikel i ÅK 2002

Artikeln är tidigare publicerad i skriften **"PÅLSUNDET, sundet som skiljer Mörkö från övriga Sverige"**. En hembygdshistorisk tillbakablick med fakta och historier från liv och leverne i trakten av Pårsundet. Finns att köpa på Hembygdsföreningen.

Ju jobbigare desto bättre

- Den är stenugnsbakad, säger flickan bakom disken och pekar på limpan. Den är alltså bakad i stenugn, vilket innebär att den i bästa fall är lika god som en limpa bakad i en modern plåtugn.

Stenugnar är dyra, arbetsamma och otympliga konstruktioner från en gången tid. Nu inställer sig frågan varför en så obekväm och svårarbetad konstruktion från en gammal tid blivit ett kultobjekt.

Men frågar man, så har man ingenting begripit. En stenugn SKALL vara obekväm. Längtan tillbaka till ett lyckligt förgånget ligger "inbakat" i människans natur. Stenugnsbakat bröd har samma stolta föregångare som nostalgikernas bomullssegel, tjärvallade skidor och tunga ballongdäckscyklar. Alla representanter för sin ljuvliga brist på bekvämlighet. Ett visst mått av lidande förhöjer det förflutnas attraktion.

Nu ligger limpan på disken, något dyrare och förhoppningsvis bara obetydligt sämre än om den varit bakad i en modern plåtugn. Kan det bli bättre? Javisst, den kunde varit bakad av stenmalet mjöl! Stenmalet mjöl har den egenskapen att vara praktiskt taget omöjligt att baka med, vilket naturligtvis i detta fall endast är en fördell!

Attention!

Förteckning med innehåll, författare och årtal på samtliga tidigare publicerade artiklar i våra ÅRSKRÖNIKOR, är under bearbetning, och kommer att finnas i ett särskilt kompendium som kan köpas genom Hembygdsföreningen i vår.

Förteckningen innehåller samtliga artiklar, från de allra första till och med år 2008.

Ring eller maila!

Bilder från det förflutna

Ur minnet av Maj Peterson

”Här har fröken Hålldin fotat den gamla kiosken i Hopa Backe. Jag minns när man cyklade ner och köpte 5-öreskola eller ett toy. Det var ingen stor affär, men ändå sålde man Caltex Bensin till bilisterna. Ägarna var Lydia och brodern Albin Andersson Ullaberg. Hon var även hårfrisörska med egen salong”.

”På nästa bild är en väg som inte många vet att den fanns. Från kyrkan norrut på Stockholms-vägen for man via Åbykvarnsvägen upp bakom vår vedbod. Denna smala väg användes efter kyrkans tillkomst ända fram till 1912 då Hölö samhälle byggdes. I ännu äldre tider gick vägen upp genom Skälby-skogen och över åkern nedanför Stavbotorp fram genom Stav. 1953 byggdes gamla E-fyran fram rakt över den här vägen, som sänktes några meter. Fotot kommer från Lennart Sjögren och jag vet att hans far använde sin kamera flitigt”.

Minnen av Konrad i Nyhagen

Den här berättelsen är nedtecknad av Enar Gustavsson, systerson till Konrad Andersson.

Nyhagen finns belagt första gången 1790, men då under namnet Stenstugan. År 1841 är namnet Stenstugan överstruket i gamla handlingar och ändrat till Nyhagen.

Nyhagen omkring 1920, friköptes 1905 för 2.500 kronor av Karl Johan Andersson. Här med hustrun Anna Kristina och döttrarna Linnea och Svea.

Nyhagen var fram till 1905 ett torp under Skilleby, men friköptes då av Karl Johan Andersson med hustrun Anna Kristina, född Åberg. Innan de köpte Nyhagen kom de från det närbelägna Gryt, som i dag ligger på Töstas ägor.

Karl Johan Andersson var skomakare och sadelmakare, men samtidigt också jordbrukare. Utöver detta arbetade han åt Hushållningssällskapet som trädbeskärare - han beskar och ympade fruktträd.

Karl Johan avled 1929 och hustrun Anna Kristina 1948. 1938 övertogs Nyhagen av sonen Evert Andersson. Evert var maskinist på Saltsjökvärn i Stockholm, varför han aldrig kom att bruka gården. Efter Anna Kristinas död övertog brodern Konrad Andersson gården och innehade den till sin död 1968.

Konrad drev under många år hönseri, äggproduktion, och äggen saluförde han på torget i Södertälje. Jag kommer ihåg när jag var barn i slutet av 1940-talet, att vi gick till Konrad på torget, och köpte ägg. Med dagens mått mätt var hönseriverksamheten ganska blygsam. Utöver detta drev Konrad också entreprenadverksamhet. Han grävde brunnar, byggde husgrunder och utförde sprängningsarbeten. Den enda maskinella utrustning han hade var en Pionjär bensindriven bergbormaskin och en stubbrytare. Redskapen fraktade han på motorcykeln, en HD med sidovagn.

Sidovagnen var ombyggd så att passagerarkarossen var ersatt med en stor trälåda med plats för alla redskap han behövde i sin verksamhet. De sista åren hade han en Triumph med sidovagn, där all inredning var bortplockad ur sidovagnen för att ge plats åt bormaskin, spadar mm.

Jag har ett minne av den motorcykeln. Jag besökte Nyhagen vid påsktid i slutet av 1960-talet. Eftersom det inte fanns någon ordnad väghållning till Nyhagen på den tiden, var vägen mycket isig och hal. Jag råkade köra i diket bortom Åkervälle mot Skilleby. Eftersom jag inte fick upp bilen själv gick jag tillbaka till Nyhagen för att be om hjälp. Konrad sa åt mig att hoppa i sidovagnen så skulle vi åka tillbaka till bilen.

Eftersom det inte fanns någon inredning i sidovagnen la han en gammal potatissäck på bakkanten och sa åt mig att sätta mig. Alla som kände Konrad vet att han inte var blyg när det gällde att köra motorcykel. Första grop vi körde i så lättade jag och säcken ramlade av. Jag fick stå på huk i sidovagnen och hålla i mig efter bästa förmåga. Det var första och siste gången jag åkt sidovagn.

Väl nere vid Åkervälle, knackade Konrad på hos Ellert i Åkervälle och bad honom dra upp bilen med traktorn. Jodå det skulle han fixa, men först skulle han varmköra traktorn. Det var en gammal fotogenare, Volvo T31, som fortfarande finns kvar på Åkervälle. Efter en kvart, när traktorn var varm, kom Ellert ut på vägen, hakade i en kätting i dragkroken på bilen och drog upp den på vägen. Jag betalade 10 kronor för besväret och alla var nöjda och glada. Det var mitt första sammanträffande med Ellert Karlsson i Åkervälle. Detta sammanträffande skulle med åren utvecklas till en djup och långvarig vänskap.

För att återgå till Konrad, så var han också en mycket duktig dragspelare och brodern Evert spelade fiol. Det har berättats mig att dom inte kunde noter utan spelade helt på gehör. När nya melodier skulle läras in köpte dom grammofonskivor och lyssnade på och övade in melodierna efter.

Till vänster Konrad och till höger Konrads kusin Helge Jonsson, Skälby Backe

Konrad berättade också att han ofta spelade på s.k. skrammeldanser, d v s att någon gick runt med en hatt och samlade in pengar till musiken. Vid ett tillfälle när han varit ute och spelat en lördagskväll lade han in pengarna i bälgen på dragspelet för att de inte skulle förkomma på hemvägen. Konrad tjänade då dräng åt någon av bönderna i Skilleby. På söndagsmorgonen satt Konrad i drängstugan och räknade pengarna från lördagsdansen. Han hade fått ihop 50 kronor. När han räknade kom husbonden in och fick se hur mycket pengar det var. 50 kronor var mycket pengar jämfört med en dränglön, så husbonden blev så avundsjuk att han inte ville betala ut någon lön.

Strax innan Konrad gick bort, träffade jag honom på Nyhagen, och han ville spela lite för mig och spelade då marscher på dragspelet, bl.a. "Under Dubbelörnen". Konrad var annars känd för att spela dansmusik så jag frågade varför han var så duktig på att spela marschmusik. Han berättade, att när han gjorde lumpen på K1 så fick han spela i ridhuset när de red in hästar, och då skulle det vara marschmusik. (Under 1930-talet var ju tyska marscher mycket gångbara inom svenska försvaret.) Han fick sitta på en låda i ridhuset och spela, istället för som de andra, ligga ute i busken och fara illa.

Gamla mynt, mått och vikter

Guld, silver och tenn

Text och bildmaterial: Gunilla Follin

Även förr i tiden, vi talar om tiden före 1200-talet, var man beroende av mått och vikter, ett värde på det man sålde och hade i sin ägo. Varje bygd hade sina speciella värdeenheter, beroende på de landskapslagar som gällde. En av de äldsta landskapslagarna var Upplandslagen som kom till 1291 och fastslogs 5 år senare. Sörmlandslagen kom till först 1327, ytterligare fem landskapslagar tillkom därefter. I Magnus Erikssons landskapslag från 1300-talet saknas fortfarande bestämda måttenheter, medan stadslagen innehöll bestämda mått som t ex ett besman, ett spann. Besman är ett mått som kom till Skandinavien tack vare vikingarna. Under Gustaf Vasas tid var det i kungamaktens största intresse att utverka ett enhetligt måttsystem. Man skulle då som förut justera "likare" och sprida ut dem till alla delar av landet. "Likare" var det mått som var grunden för det egna måttsystemet man tillämpade i varje bygd. Kungamakten strävade efter exakta värden. Man ville få ordning på landets ekonomi. Vagnings- och mättingsredskap sändes ut till fogdarna runt om i landet tidigast runt 1579.

Ttallriksunderlägget med gamla mynt och mått har fått ett nytt utseende. Det är dubbelsidigt och innehåller nu även intressanta uppgifter om våra ädla metaller och dess ursprung.

I 1605 års stadslag (Karl IX) bestämdes att varje stad skulle ha en edsvuren tillverkare av alnmått och besman av järn. Föremålen skulle märkas med stadens och tillverkarens märke. Ett plakat (offentligt anslag) om aln, vikt och mål (längd) tillkännagavs. Viktualier (livsmedel) vägdes vid en köpmansdisk i skålpund, på marknaden med hemmagjorda träbesman. Med detta plakat fick skålpund och träbesmanmark samma tyngd. (skålpund = 0,425 kg). Efter denna kompromiss skulle ett besman tillverkas av järn efter fastställd modell.

Här är några förklaringar till de vanligaste enheterna:

Ytmått: Spann är det äldsta mått man kunnat hitta i Sverige. Det rymmer så mycket säd som gick åt för att så ett spannland = 2.468 kvm. (1 spannland = ½ tunnland).

Längdmått: Aln. Ansågs vara lika lång som en underarm. Alla är dock inte ense om detta. Om man istället mäter mellan tumgreppet och armbågen stämmer måttet bättre. Alnen hade en mycket viktig betydelse i vardagslivet.. Vävstolen mättes i aln, virkesavverkning etc. 1773 fick vi en gemensam längd på alnen. Rydaholmsalnen som blev riksligare var exakt 59.38 cm. Innan dess var alnen olika lång i landskapen. Västgöta-alnen var den längsta med 64.00 cm och gotlands-alnen var 56.00 cm.

Vikt: Skålpund betyder fylld skål. Man räknade 10.000 sädeskorn av normal kvalitet och lade dem i en skål. Eftersom skördarna var olika behövdes det varierande markareal för att fylla ett skålpund.

Rymdmått: Tunna. Måttet användes för våta varor på 1800-talet. Spannmålstunna togs upp i 1605 års plakat men tog lång tid att genomföra. 1665 fastställdes tunnans indelning i kannor och kappar. Kappen var fram till 1660 rund, men fick därefter en kubisk form.

1665 var nästan hela enhetssystemet klart. Skalden och vetenskapsmannen Georg Stiernhielm hade en stor avgörande roll i detta. På uppdrag av regeringen ändrade han mått och viktsystem efter matematiska principer. (1668 bildades Riksbanken).

1780 var riket indelat i justeringsdistrikt. Lantmätaren som utförde kontrollerna fick själv betala sina instrument, vilket inte kunde ha varit billigt, eftersom det krävdes många olika instrument till hela denna flora av enheter.

1910 gjordes mätningarna av Myntverket som senare kom att heta Mynt- och Justeringsverket..

Koppar, vår äldsta metall

Som vi idag har till ”påseende” i prydnadshyllor och skåp

Text: Gunilla Follin

En metall som saknas på vårt tallriksunderlägg (se motsvarande sida), bland våra ädla metaller, är den från tidigare tidsepoker så populära kopparn. Även om koppar inte är lika ”ädel” som andra metaller är den ändå den metall som under århundraden använts allmänt i våra hem, och som idag ses mest i form av prydnadsföremål, och vem minns inte våra godisinköp med 1- 2 och 5-öringar.

***Kopparns historia är kortfattat denna:** Metallen lika outhärlig idag som för tusen år sedan. Den är seg, lättarbetad och var under 1860 ett av vårt lands stora ekonomiska tillgångar. Kopparn användes i hushållen, bryggerier, salpetersjuderier, till taktäckning, konstnärlig utsmyckning, fartygsbottnar, kabelnät och i krigsindustrin. Inget annat grundämne förenar så många goda egenskaper till ett så relativt lågt pris. Våra kaffepannor, burkar, kastruller som idag pryder våra hem, är f n inte så eftertraktade som tidigare men har ett högt affektionsvärde. Annat kan sägas om kopparstöder där hela kyrktak, hänggrännor och kabelsystem bokstavligen får vingar och försvinner till någon som köper kopparmaterialet och får ett mycket hållbart material till ett lågt pris.*

***Koppar står emot frätande syror såväl som salthalt.** Vakta era köksredskap, man vet aldrig när dessa stöldraider kommer att omfatta även kopparbunkarna i ditt hem. De föremål i koppar vi har i våra hem kommer oftast från 1700- eller 1800-talet.. Att vara kopparslagare var ett bra yrke. På Torekällberget i Södertälje finns en utrustning med verktyg som kommer från Hölö. Det kanske inte alla känner till.*

***Stora Kopparberg** drev sin koppargruva under större delen av 1600-talet. Midsommardagen 1687 rasade gruvan och produktionen gick därefter starkt tillbaka. Detta kom att utgöra slutet på gruvans och staden Avestas storhetstid. Man gav emellertid inte upp hoppet om gruvdriften, så med jämna mellanrum drogs driften åter igång, med ett oftast dåligt resultat som följd. I Avesta upphörde kopparbrytningen 1870 och 1895 upphörde kopparframställningen av Falu gruvans malm.*

***Christopher Polhem** knöts till gruvan 1700-1716, men bergsmännen ansåg hans konstruktioner för kopparbrytning och kopparframställning alltför komplicerade, så undan för undan föll dessa ur bruk.*

Under drottning Kristinas tid tillkom det nyinrättade Myntverket i Avesta. De otympliga plåtmynten kunde väga närmare 20 kilo, vilket innebar att Myntverket i Avesta tillverkade världens största mynt! Varje utbetalning var ett transportproblem enligt en dansk reseskildring från 1720. Man var tvungen att ”slå mynt” av det mesta p g a av storleken på mynten. Gamla kyrktak, brännvinspannor och kittlar.

I museala samlingar finns pjäser av medeltida ursprung från kopparslagarämbeten, gesällprov och mästar-arbeten i koppar från 1700-1800-talet. Tyvärr smältes mycket bearbetad koppar ner för att skaffa fram kontanter, varför det följaktligen inte finns så mycket kvar fram till nutid.

Kanske Du har en klenod stående någonstans i en hylla?

*”Femöringen”, vårt sista kopparmynt!
Den stora femöringen ersattes 1972 av ett mindre mynt. Samtidigt försvann 2-öringen och 1-öringen.
5-öringen räckte på sin tid precis lagom till en 5-öreskola!*

Fredrik Adolfs kyrka i Hölö

Om Fredrik Adolfs kyrka i Hölö finns mycket att berätta! Först vill vi erinra om de klockor som nu sprider sin klang över nejden. Enligt senare rön är dessa ca 100 år yngre än vad som tidigare ansetts.

Enligt Ivar Schnells "HÖLÖ KYRKOR", göts den stora klockan 1825 av Samuel Grönwall. På den finns inskriptionen:

**Besök Guds helgedom
Lef tåligt, wis och from
och tänk på död och dom**

Pehr Englund var då församlingens kyrkoherde. Den mindre klockan göts 1818 av Gerhard Horner, text:

Gjuten i Stockholm af Gerhard Horner 1818

Socknens pastor var då Carl G. Öhrbom.

Fredrik Adolfs kyrka i Hölö 2008

Förändringar: De senaste årens reparationer har inneburit en hel del förändringar i kyrkorummet. Den stora utbyggnaden av kyrkan som gjordes 1790 då bland annat bänkindelningen förändrades. Detta passade hölöborna i 150 år. Vid 1937 års restaurering återskapades den tidigare bänkinredningen till ursprungligt skick. De tvärbänkar som vi minnes så väl, var avsedda för kungliga personer, hov och kyrk-vårdar. Det fanns också vardera en bänk för Tullgarns- och prästgårdsfolket.

Av **de kungliga tvärbänkar** som här nämns, finns idag en bevarad i hembygdsföreningens lokaler i gamla kyrkskolan och kan där beses med den bevarade dekoren intakt. Se även färgbild på Årskrönikans omslag. Bänkindelningen har vid 1993 års ombyggnad åter ändrats och tvärbänkarna är nu historia. Det utrymme som vunnits denna omplacering, har använts till en yta längst bak i kyrkan under orgelläktaren, på vilken det kan dukas till enkelt kyrkkaffe som kokas i ett litet pentry. Vätrum för dop- bröllops- och begravningsgäster har också tillkommit, samt handikapptoalett med skötbord, allt efter moderna byggnormer och moderna behov. (Se bild på den kungliga kyrkbänken på mittuppslaget)

Hölö kyrkas klockor har genom åren ofta diskuterats och ur ett gammalt sockenstämmoprotokoll kan man läsa att ämnet åter diskuterades.

Våra förfäder led fortfarande hårt efter det stora missväxtåret 1771 och alla hade inte haft råd att erlægga de 12 daler kopparmynt per gård som man bestämt tidigare år på en stämma. De hotades nu med att lagligen bli stämda.

Vidare beslöts att man skulle sätta ett märke för "**Klåckans ringning, på det att Klåcklädren intet måtte så förödas**".

Sockenstämmoprotokollen avslöjar mycket av hur människornas vardag såg ut i Hölö och på Mörkö. De flesta sockenärenden avhandlas enligt tradition och lagar på dessa stämmor. Förutom "kyrkklocksproblematiken" togs ärenden upp som behandlade de fattiga i socknen. Vilka stod i tur att "åtnjuta" fattigvård (antagas till fattigbrödet), bänkindelningen i kyrkan och även enklare brottsmål.

Vad sägs om att kalla in två tonårsflickor till sockenstämman för att de stulit ärtskidor ur en åker, eller bli hotad med stockstraff för att någon åsatt en bondhustru ett öknamn. Det var en hård tid!

En del av sockenstämmoprotokollen från Hölö (1766-1768) och Mörkö 1844-1846) finns idag att läsa i renskrift från handskrivna och kopierade originalhandlingar.

(Finns att köpa på Hembygdsföreningen)

Konfirmation i Fredrik Adolfs kyrka i Hölö 1947

Bakre raden

1. Karl Åke Törnvall   Åby Kvarn
2. Britt Andersson   Nyhem
3. Inger Andersson   Kyrkskolan
4. Maj Jansson   Solgärdet
5. Jerry Andersson   Edeby Lövekulle
6. Kyrkoherde Åke Berger
7. Sonja Johansson   Lindsberg
8. Barbro Magnusson   Stav
9. Kerstin Andersson   Vreta, Hagen
10. Pojke?

Främre raden

1. Lasse Lord   Skillebyholm
2. Viola Andersson   Tullgarn
3. Ruth Björklund   Botorp
4. Aina Jansson   Gullberga
5. May Karlsson   Bökesta
6. Alice Jansson   Wij
7. Karin Ekström   Edeby
8. Sylvia Jonsson   Tösta
9. Allan Pettersson   Norrvrå

Konfirmanderna bör uppskattningsvis vara födda omkring 1932 - 1933

Foto från Allan Pettersson de Mander

Den nye prästen höll förhör med årets konfirmander.

- Kan någon säga mig vilket sakrament som kommer i första hand och är det viktigaste?

Vad säger du Elsa?

- Nja, det är väl äktenskapet . . . . . ?

- Nej, det första och viktigaste är dopet.

- Det var konstigt! Här i trakten brukar i alla fall folk gifta sig först, invände Elsa.

”Två generationer fotografer i Hölö, Sigrid Hålldin och Elsa Tidblad”

Så heter nästa utställning som ni alla måste se. Ni kommer att få se många bilder från Hölö, personer och miljöer, tagna av Sigrid och Elsa. Utställningsföremålen, kameror mm är tidsty-piska och hämtade ur Enar Gustavssons samlingar.

Invigning av utställningen sker i samband med årsmötet den 19 mars.

En arbetsgrupp bestående av Louise Thor, Enar Gustavsson, Maj Petersson, Bengt Stenberg, Ann-Marie de Mander och Susanne Bergholtz har producerat utställningen och en skrift som komplement till den. Det har varit svårt att välja ut de bästa fotografierna att visa, av de hundratals som finns i hembygdsföreningens samlingar och att identifiera personerna på bilderna. Ett stort tack till Maj som varit till ovärderlig hjälp med detta. Det saknas fortfarande namn och datering på en hel del bilder och vi vill gärna ha hjälp av er som besöker utställningen.

Sigrid Hålldin flyttade med sin mamma, Emma, till Hölö 1928, Hon var då 45 år gammal. De bosatte sig i villa Solhem vid Åbykvarnsvägen där de hyrde övervåningen av familjen Broström. Sigrid hade sin första fotoateljé i villa Solhem. Efter några år flyttade Hålldins till Charlottenborg. Efter ytterligare något år flyttade Sigrid och hennes mamma till lilla huset på Örnros, i Hölö samhälle. En trolig orsak till flyttningen är att hon behövde en ny och större kundkrets. Hennes verksamhet bestod av porträttfotografering i ateljén och beställningsuppdrag i bygden. Sigrid var verksam i sin ateljé till 1953, då Elsa Tidblad tog över verksamheten.

Sigrid Hålldin i ateljén

Elsa Tidblad (se bild nedan) är född i Lund. Hon arbetade i en fotoaffär i Eslöv. Det var i Eslöv som Elsa träffade Hölögrabben Kalle Tidblad och kärleken gjorde att Elsa flyttade till Hölö 1943. De byggde ett hus på Falkberget i Hölö där Elsa än i dag bor. När Elsa tog över Sigrids rörelse, hade hon inte plats för ateljé i huset på Falkberget utan tog beställningsuppdrag ute hos kunderna, samt tog emot filmrullar för framkallning och kopiering. Mörkrummet hade hon i en kläd-garderob i villan.

I vår skrift kan ni läsa mycket mer om Sigrid och Elsa. Ni kan också läsa om vilken utrustning de hade och hur de framkallade bilder.

***Projektgruppen hälsar alla varmt välkomna
till utställningen!***

Framgångsrika Hölö-ungdomar!

Ryttaren Caroline Frisch framgångsrika 2008!

16-åriga Hölö-tjejen Caroline Frisch är med sin D-ponny **Westside Padraig**, Sveriges högst rankade (framgångsrikaste) ponnyekipage i hoppning under året. De har många både Svenska och Internationella segrar och placeringar under året. De har bl.a. vunnit två bronsmedaljer på SM (både utomhus och inomhus), Silvermedalj i lag på Nordiska mästerskapet (NM) samt representerat Sverige på Europeiska Mästerskapet (EM) i Schweiz.

Tidigare år har Caroline haft stora framgångar i ponnygalopp och där vunnit 3 SM guld och ett SM-brons samt 4 guldmedaljer på Skandinaviska Mästerskapen och varit Sveriges mest framgångsrika ponnygaloppryttare under 2005 och 2006.

(Ponnyer är i tävlingsammanhang uppdelade i fyra kategorier baserade på dess mankhöjd:

A-ponny upp till 107 cm i mankhöjd.

B-ponny från 107 - 130 cm i mankhöjd.

C-ponny från 130 - 140 cm i mankhöjd.

D-ponny från 140 - 148 cm i mankhöjd)

Matthis Stenius, 17 år gammal, fotograf.

Mitt fotointresse började med att jag som trettonårig fick min egen kamera. Intresset växte sig starkt när jag ute på Mörkö fångade den unika naturen genom min lens. Jag kom även i kontakt med Idala Galleri på Mörkö. De hade precis börjat med sina utställningar och letade efter lokala konstnärer. Jag fick en plats och ställde ut mina bilder där. Det blev även en till utställning sommaren efter med nytt material. Dessa två utställningar ledde sedan till en tredje utställning på Hölös Hembygdsgård.

Idag går jag andra året på Wendela Hebbes gymnasium i Södertälje. Där pluggar jag på samhällslinjen med inriktning på media. Jag fotograferar även för Länstidningen i Södertäljes ungdomsdel.

I framtiden vill jag som det ser ut nu, jobba med något inom media. Jag vill även resa efter skolan och kanske studera utomlands.

Bilder från vår verksamhet

Hembygdsföreningens båtutflykt till Gunnarstenarna med båten Tova. Guide var Maria Landin.

Trötta medlemmar tar en välförkänt kafferast vid "Eremitens grottor".

Djärva damer bland klippblocken i "eremitens grottor".

Harburö sommaren 2008

Hemvändardagen 2008. Utställning **Mormors kök** i Kyrkskolan. Porslin, keramik och hushållsartiklar från 1800- och 1900-talet.

Så här såg frukostbordet ut.

En av de kungliga kyrkbänkarna i Hölö kyrka som var i bruk fram till 1993. Den finns nu att beskåda i gamla Kyrkskolan. På krönikans framsida ser man de 8 främre tvärställda bänkarna.

Läs också specialartikel om Fredrik Adolfs kyrka på sidan 12.

Matcirkeln 2008
Aktiva herrar i köket i hembygdsföreningens kök.

Lida Julmarknad
Vera Lagervall och Ann-Marie de Mander säljer hembygdsföreningens skrifter

Full fart med omklädningen till årets luciatåg i Kyrkskolan. Eva Dovhammar ledde traditionsenligt alla lucior, tomtar och stjärngossar i sången.

Runstenar i Hölö med betoning på Tjuvstigen

Text och bild: Ivar Kraft

För att komma till Tjuvstigen norrifrån åker man vägen till höger vid Tullgarn. Efter en ganska lång bit in på denna väg kommer man till Tjuvstigen som går in till höger. Själva namnet ”**Tjuvstigen**” är inte som många tror härlett till det nutida ordet ”**tjuv**”, utan kommer från det gamla ordet ”**thiudh**” som närmast är att härleda till ordet **folk**. Namnet bör alltså tolkas som ”**folkvägen**”.

Tjuvstigen har sannolikt varit en äldre ridväg, i motsats till vägen som passerar nära Tullgarn. d v s den väg som löper parallellt med nuvarande vägen till Vagnhärad. Den har varit en körväg sedan slutet av 1770-talet, vilket milstolparna ger belägg för.

Ungefär mitt emellan Norasjön och Kyrksjön finns nedanstående två runstenar resta.

”Styrlög och Holm stenar reste efter
sina bröder närmast vägen
De ändades i österled. Torkel och
Styrbjörn goda kämpar.”

”Ingegerd (?) lät resa ännu en sten
efter sina söner synliga minnesmärken
Gud hjälpe deras ande. Torer högg.”

”Tar lät resa denna sten efter
Kättilhövde, sin fader, en god bonde.
Gud hjälpe hans ande.”

Denna sten är uppsatt i beteshagen
vid Lida gård

”Gudmund reste denna sten
efter Torfast (sin) fader

Stenen står nära Smedsta och hittades
1862 nära den plats där den nu står.
Nedre delen saknas.

Stenarna är daterade till vikingatid.

Vart tog Tjuvstigen vägen efter att den passerat mellan Kyrksjön och Lillsjön? Fortsatte den efter Kyrksjöns norra sida? Eller gick den förbi ovannämnda runstenar, då det var vanligt att runstenar restes nära allfarvägar för att så många som möjligt skulle kunna se dem?

Fruktodling på Mörkö för 150 år sedan

Text: Birger Pettersson

Under andra hälften av 1800-talet arbetade en pomolog; Olof Eneroth, med en undersökning av Sveriges äppel- och päronsorser. Han beskrev de olika sorterna, ritade av dem, tog fram ursprunget, och gav dem ett namn, då det fanns flera namn på samma sort.

Hans arbete stöddes ekonomiskt av släkten Bonde, och han hade provodlingar vid Vibyholm, Kesesäter, Säfstaholm och Hörningsholm.

Resultatet blev att det från Hörningsholm levererades ett stort antal äppelträd och päronträd till gårdar, torp och villaträdgårdar på Mörkö. Det var sällan sorter som lämpade sig för kommersiell odling. Variationer i storlek, mognadstid och smak var ofta stor. Mörkö fick därför sina egna fruktsorter.

På 1860-talet arbetade Hörningsholms slottsträdgård med Bergamotte. Detta är en grupp av päron som nu är på väg att försvinna och glömmas bort. Frukten känns lätt igen på formen som är platt. Längden är mindre än diametern. Träden är oftast starkväxande, skörden riklig. Oftast är päronen små med god smak. 5 sorter Bergamotte har återfunnits på Mörkö och i Hölö. Det bör finnas fler.

Sveriges Pomologiska Sällskap har gjort en uppskattning av antalet och kommit fram till 90 äppel- och 80 päronsorser.

Metoden som nu tillämpas är att ta skott från de gamla träden och ympa på granstammar och på sätt få nya träd. Arbetet brådskar, träden kan vara 150 till 200 år gamla! Några har redan dött under räddningsarbetets gång. Vi är därför intresserade av att fler deltar i arbetsgruppen. Vi söker också personer som vill ha gamla Mörkösorter i sin trädgård och kan plantera de träd som gruppen driver upp.

Hembygdsföreningen har nu en engagerad grupp som arbetar med att rädda Mörköns fruktsorter åt eftervärlden.

Intresserade personer kan kontakta Birger Pettersson telefon 08-717 92 67

Citat:

*”Ett folk utan ädlare frukter,
utan behof däraf,
utan kunskap därom,
är ett rått folk”*

Olof Eneroth, Sveriges förste pomolog, var född 1825, död 1881. Han utgav 1864-1866 Handbok i Svensk Pomologi. Det första verket i ämnet.

Höstbergamotte

Eneboda skola på Mörkö 1911 klass 1 - 4

Förteckningen nedan hänvisar ej till elevernas placering på fotot på motstående sida.

Med tanke på årtalet 1911 är vissa uppgifter något osäkra. Uppgift om eleverna fortfarande är i livet är också osäkra. Vi har därför valt att ej uppges detta. I så har de nått den aktningssvärda åldern av 105 - 110 år!

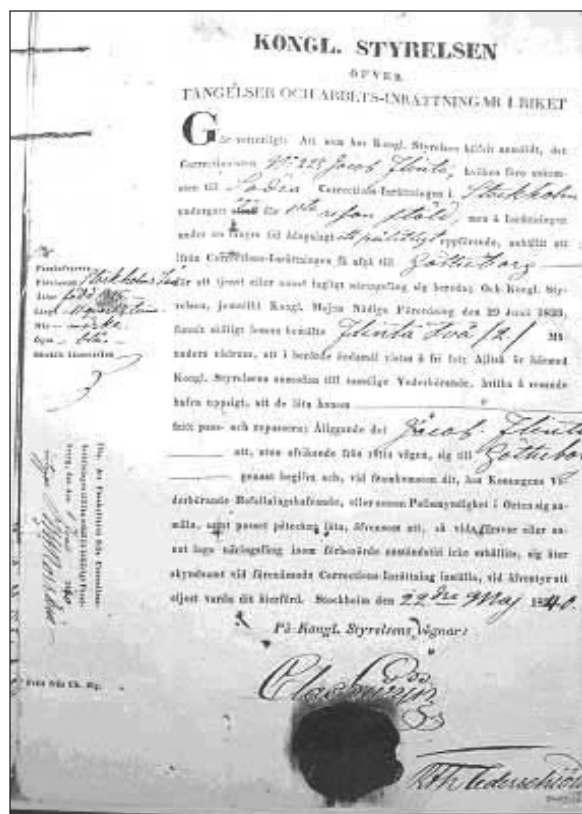
	Boende	Yrke	Flyttat till
Elis Andersson	Björkvik	Båtbyggare	Lidingö
Alvar Mälström	Nöckna	Byggnadsarbetare	Sthlm
Einar Eriksson	Nora	Kreatursskötare	Mörkö
Sven Paulsson	Egelsvik	Lantbrukare	Mörkö
? Hellkvist	Nöckna		
Herman Johansson	Lövstugan	Byggnadsarbetare	USA
Alvar Andersson	Nora	Byggnadsarbetare	Nora
Josef Johansson	Lövstugan	Kommunalarbetare	Södertälje
Henry Karlsson	Uggeltorp	Bilreparatör	Mörkö
August Nilsson	Haga	Lantarbetare	Tystberga
Helge Krantz	Nora		
Hilda Johansson	Tormsta		Enhörna
Lärare Nylander			Österåker
Susanna Karlsson	Linaborg	g. Andersson	USA
Gustaf Nilsson	Tormsta	Jordbruksarbetare	Mörkö
Georg Andersson	Björkvik	Kalkbruksarbetare	Mörkö
Gustaf Nilsson	Eneboda	Lantbrukare	Mörkö
Edvin Pettersson	Ytterberga	Lantbrukare	Hörningsnäs
Axel Andersson	Skåra		
Elsa Gustafsson	Harlöt		Rotebro
Gustaf	Björkarö		
Anna Andersson	Långenstorp	g. Pettersson	Hörningsnäs
Karin Krantz	Nora		
Märta Andersson	Nöckna	g. Lindgren	Östertälje
Lotten Eriksson	Lundby		
Hulda Andersson	Nöckna		
Emmy Gustafsson	Lustigtorp	g. Hellbom	Sthlm
Agda Svensson		Småskollärare	
Ingeborg Hellstrand	Busk	g. Karlsson	Mörkö
Edit Hellstrand	Busk		Sthlm
Valborg Karlsson	Nilsborg		Karlstad
Ingeborg Karlsson	Uggeltorp	g. Andersson	Nyköping
Helga Andersson	Egelsholm		Upsala
Georg Johansson	Tormesta		
Gustaf Hagberg	Nöckna		Lidingö
Karin Ljunglov	Tunaberg		Malmköping
Elsa Demander	Elsalund	g. Käll	Södertälje
Linnéa Andersson	Nora	g. Andersson	
Karin Nilsson	Vretstugan	g. Andersson	Mörkö
Helga ?	Nöckna		
Adina Lithander	Kyrkv.bostaden		
Ellen Pettersson	Ytterberga	g. Eriksson	Mörkö
Viola Andersson	Nora		
Hanna Haag	Hammarby		
Emma Persson	Skymtet		
Folke Hellkvist	Nöckna		
Ernfrid Nilsson	Haga	Kalkbruksarbetare	Mörkö

Vi var kontrollerade även förr i tiden!

Utdrag ur SR's Radioserie Släktband

Den som skulle resa utanför eget län före 1860 måste skaffa pass för resan! I passet som utfärdades av prästen står bland annat vem den passökandes föräldrar var, om han ägde någorlunda försvarliga kristendomskunskaper, var ärlig, välfrejdad, var mantalskriven och hade betalat skatt.

Under 15- och 1600-talen var man främst orolig för att spioner och andra skulle sprida information som man inte ville få ut – det var ju krigstider. På 1700-talet handlade det i hög grad om att man ville behålla människor kvar i landet så att de inte skulle försvinna till andra länder och andra krigsmakter. Det blev mycket svårt att få pass för att resa utomlands vid den här tiden, det krävdes att man lämnade panter eller borgensförbindelser. På 1800-talet var situationen annorlunda. Befolkningen hade vuxit kraftigt och nu var man framför allt intresserad av att kontrollera så kallat "löst folk", dvs folk som inte hade möjlighet att själva försörja sig.

Länspass för en resa från
Stockholm till Göteborg
utfärdat 22 maj 1840

Med tiden blev uppgifterna i passen alltmer detaljerade. På 1800-talet skulle det till exempel finnas ett signalement på de obesuttna och utlänningar som fick pass, och det fördes också särskilda journaler över vilka pass som utfärdats. Det var i första hand kungens betrodda män som utfärdade passen. Landshövdingen eller stadens magistrat, men också kronofogdarna som lydde under landshövdingen. Men det finns också ganska gott om exempel, särskilt tidigare i historien på hur präster landsfiskaler och till och med husbönder utfärdat pass.

Det var stor skillnad på fattiga och rika. Var man rik och mäktig levde man ett betydligt friare liv, men för den som var obesutten gällde det att hålla ordning på sitt pass.

Man skulle visa upp passet när man kom till residensstaden i nästa län. Där fick man det påskrivet och så kunde man gå vidare till nästa anhalt på resan. När man till sist kom hem igen skulle det lämnas till-baka till den som utfärdat det, och därefter sparas.

Passen utfärdades för varje resa, men det kunde gälla för fler än en person. Ofta var det mannen, husbonden, som nämndes vid namn. I passet kunde stå att hans fru och barn följde med liksom tjänstefolk, men de var långtifrån alltid namngivna.

Kontrollapparaten var ganska omfattande. Landshövdingarna, städernas magistrat, och länsmännen hade skyldighet att kolla vilka som rörde sig i landet och att de hade tillstånd. Men det var fler grupper som var inblandade i kontrollen.

Västgötabygdens kringresande handlare, knallarna, var en sådan grupp, men också på andra håll fanns det människor som behövde ge sig ut för att sälja sina produkter. Genom passsystemet kunde myndigheter-na alltså i viss mån hålla koll på handelns omfattning.

forts. nästa sida

Om det var svårt att resa inom landet så var det ytterligare knepigt att resa utomlands.

Långa tider var statsmakten orolig att folk skulle fly landet, och därför gjorde man det svårt att resa utomlands, om man inte på olika sätt med borgen eller panter försäkrade att man skulle komma hem igen. Detta var i hög grad en fråga om vilken samhällsställning man hade; de övre skikten hade betydligt enklare att få tillstånd för att resa än de som var fattiga.

I slutet av 1800-talet förändras det svenska samhället. Befolkningen ökar, villkoren för handeln blir mindre stränga, kommunikationerna förändras - man kan åka tåg och ångbåt över långa sträckor.

När man i dessa nya tider diskuterade liberaliseringar av passlagarna så gällde det inte de allra fattigaste kringstrykarna, de ville man fortsatt hålla kontrollen över. Men för alla andra så gällde mellan 1860 och första världskrigets utbrott 1914, i princip passfrihet.

Detta innebar också att den stora emigrationsvågen kunde komma igång; och det krävdes faktiskt inte pass för att ta sig till Amerika!

Matcirkeln 2008

Rapport från Isolde, grupp A och Gunilla grupp B

Hembygdssföreningen fortsatte med sin ambitioner att laga mat under 2008. Vi är två grupper under våren och hösten 2008, med 6 deltagare i varje. Sex sammankomster vardera terminen. Grupp A och B fördelades sinsemellan och hade sina träffar varannan torsdag kl 10.00 - 13.00.

Vid den första sammankomsten, som var gemensam, fördelades deltagarna i respektive grupp och därefter bestämdes vårt tema för säsongen. Våren fortsatte med sörmländska rätter, medan hösten blev annorlunda. Hela Sverige skulle presenteras och därmed blev hösten en varierande presentation från våra olika landskap med deras typiska maträtter.

Flera kokböcker har anskaffats samt att vi har letat i våra egna bokhyllor efter förslag på "landskapsmat". Det finns hur mycket som helst har det visat sig, men vi måste begränsa oss i utbudet.

Vid varje sammankomst får den ansvarige bjuda in en/två gäster. Matkostnaden delas mellan kursdeltagarna och kan variera mellan 30:- till 70:-, beroende på exklusiviteten.

Våren däremot avslutades med buffet på Östermalma, jaktvårdsskolan i Södermanland.

Angående deltagarantalet kan det inte utökas per grupp. Köket "tål inte" fler än 6 personer i taget, även om tonen är hjärtlig. Populariteten är stor, och likaså intresset för en utökning. Vi hör sammar och vill gärna göra någonting åt detta. De sammankomster som nu är igång pågår på dagarna, men är det några som vill vara med i vårt matglada gäng på kvällstid, så hör av er. Även andra dagar i veckan kan diskuteras.

Vi har roligt, och det är ett äventyr att samordna avancerade och noviser vid samma tillfälle och vi har fått stor erfarenhet sedan starten höstterminen 2006. Inget är omöjligt!

Anmäl ert intresse vid årsmötet den 19 mars 2009!

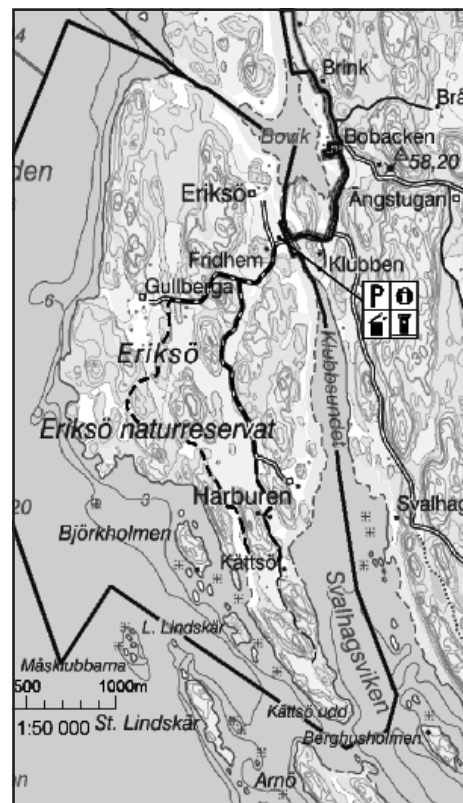
Eriksö

Text: Gustaf Friberg

Har du någon gång varit på Eriksö? Då vet du att ön verkligen är värd ett besök. Här följer en vägbeskrivning för dig som vill ha hjälp att hitta dit:

Från Idala (1875) handelsbod, där Louise och Lars-Gunnar Thor har sommaröppet med livsmedel och kaffeservering, tar vi vägen rakt söderut över fälten förbi den gamla prästgården Botten (1783). Mörköprästen flyttade dit när huvudbyggnaden var färdigbyggd på 1780-talet. Trappan till övervåningen är från den gamla Stureborgen Hörningsholm, förstörd av ryssarna 1719. botten är nu arrendegård under kyrkan. Bostadshuset är friköpt. Gårdsarrendatorer är sedan generationer tillbaka bröderna Svante och Nils Eriksson med familjer. På mörkö finns endast två mjölkproducerande gårdar. Botten (1468) och Nygård (1433) på andra sidan Bottenviken, som ligger på höger sida om vägen när vi fortsätter söderut.

Vi fortsätter nu över kyrkans mark och passerar naturreservatet Slesshagsberget utan att höra trollet som bor där uppe. Till vänster ligger torpet Vilhelmsdal (1858), som är ett friköpt sommarställe.

Efter ett antal kurvor kommer vi till Grindstugan (1720) på gränsen mellan kyrkans mark och Hörningsholm. Löten är den största gården här i den s.k. skärgårdsroten. Inne bland granarna på västra sidan ligger det som en gång för länge sedan var Lötens skola, numera sommarbostad. På Löten bor Torsten Eriksson med sambo Gunilla Follin. Löten (1614) är en arrendegård under Hörningsholm och skall inom kort ingå i det som avses bli "storgodset" på Mörkö. Vi passerar Lugnet (1690) och Brink (1687), numera sommarboställen och förbi avtagsvägen till ännu ett litet f.d. jordbruk inne i skogen, Bråten (1687).

Vid vägskälet går den vänstra vägen mot Söräng och Oaxen. Vid den högra vägen ligger ännu ett f.d. jordbruk kallat Bobacken (1629). Där fanns förr en telefonväxel. Vi följer den här vägen fram till nästa ställe, som heter Klubben (1624). När vi kommit över ett backkrön ligger träbron till Eriksö framför oss och en liten båtklubb. Bron är byggd över ett litet sund, Norrsundet ut mellan Eriksö och Kålsö. (Ett naturreservat på Mörkö). Kålsö var bebott 1685 - ca 1729, men inga spår har återfunnits. Här i norrsundet mellan Kålsö och Eriksö har vi undersökt möjligheterna att ordna en kanotled, men inte fått gehör hos myndigheterna.

Fridhem (1881), det lilla röda huset, som ligger rakt fram när man kommit över den snart 60-åriga träbron och stigit iland på Eriksö, byggdes ursprungligen någon gång på 1800-talet åt ängsvaktaren. Ön hörde tidigare till Tullgarns slott. Hovets hästar släpptes i vall på Söderäng och Norräng från 6 juni varje år och togs hem på hösten.

I somras avled Evert Carlsson. Han var född 1915 och var hela sitt liv knuten till Fridhem, de sista åren som sommarboende. En intervju som gjordes med Evert i juli 2007 av Agneta Uddling och Birger Pettersson finns hos Hembygdsföreningen. Där berättar han t.ex. om att såväl hans morfar som hans farfar omkom genom drunkning. Everts far kom från Grönvik på Eriksö.

Från början var Fridhem tjänstebostad under Tullgarn, men när Domänverket tog över fick man betala hyra. 1922 brann stugan ner. Everts far betalade 50 kronor för uppbyggnaden av en ny stuga. Materialet hämtades från Vreta (1450) där logen revs. Kungen hade inte råd att bygga upp stugan berättar Evert, men han betalade 100 kronor som hjälp till bygget. Marken fick han hyra för 5 kronor om året. Numera är stället friköpt.

Det hände att Gustaf V och Drottning Victoria stod på bron och fiskade. Vid ett tillfälle steg Drottningen in i köket och kontrollerade vad Everts mor hade i grytorna. Det var inte alls omtyckt av modern.

Dagens Eriksö står under förvaltning av Sveaskog när det gäller skogen. Jakten sköts under ledning av Kungen och de odlade fälten och betesmarken av Björn Söderberg, som arrenderar Harburen. Ansvar för öns skötsel vilar kan man säga på Göran Persson, Kungen samt Björn Söderberg som representant för Länstyrelsen i Stockholms län.

Om du kommer med bil måste du parkera vid båtklubben. Vid parkeringen finns en utmärkt dokumentation över flera naturreservat, bl a Eriksö. Vi tar vägen till vänster. Uppe på den lilla kullen t.v. längre fram låg torpet Vreta. Nu helt borta. Vid gula brevlådan delar sig vägen igen. Söderut går vägen mot Harburen och Kättsö. Vi vandrar rakt fram mot Gullberga (1629). I backen t.h. låg ett torp som heter Hagstugan (1886). På Gullberga, som nu är friköpt sommarställe, hölls auktion på 1980-talet då sista bonden lämnade arrendet. Vid ladugården finns en vägvisare mot Grönvik. Följ den och de små fyrkantiga, orangefärgade märkena. Så småningom kommer du fram till platsen där torpet Grönvik (1624) låg. En skylt finns uppsatt på platsen.

Ur Mörköboken; författare Carl Ulrik Ekström, präst på Mörkö 1828, citerar jag sid 22: ”Jättegytor, finnas på åtskilliga ställen i sluttningar av bergen. De kallas av allmogen härstädes för Jättekällor. Den största av dessa finns på Fifång och innehåller 3/4 alns diameter samt i alns djup. Den andra finns på Ramsön vid Långö hemman och har 3/4 alns diameter samt i alns djup. Ännu en annan finns vid torpet Grönvik, Eriksö, den har en 1 alns diameter och är 1 3/4 djup samt skiljer sig i avseende på formen, så vida från de övriga, att den invändigt fullkomligt liknar en skruv med ordentliga gängor. En konformig sten med spetsen uppåt står på botten av denna jättegyta. Denna sten kan lätt rubbas hit och dit, men låter sig inte upplyftas emedan handen under lyftningen skulle vridas efter hållans spiralformiga öppning, vilket är svårt, om icke omöjligt”.

Leta reda på de orangefärgade märkena så kan du ta dig fram till torpet Kättsö (1690 Kietzön, Kätzö). På väg mot Kättsö passerar man Sjöstugans ruin med skylt. Kättsö är numera sommarbostad. Evert Carlsson (Fridhem) kände den märklige Blondell på Kättsö. Blondell kom från Kalmartrakten, fick arbete i kalkbruket på Karta och gifte sig med Tilda från Harburen på Eriksö. Evert Carlsson berättar: Blondell var så krokig att han ”släpade näsan i backen”. Han byggde stengårdsgårdar och gjorde nyodling vid vägen ut mot udden. En dag lämnade han hustru Tilda och fem barn. Han skulle till Södertälje. Långt om länge kom besked att han farit till Amerika. I två omgångar var han i Amerika, även som amerikansk medborgare. 1917 flyttade han hem till Kättsö igen. Med från Amerika hade han amerikanskt vete som han sådde med stor framgång de första åren. Han kunde inte slå med lie, han rev av gräset med händerna, och likadant gjorde hand med säden. Blondell hade med sig en låda krokig spik som skulle rätas och användas till bygget. Det skulle byggas lagård också. I bagaget fanns också björnsaxar och några Winchestergevär. Ett av dessa hittas bakom spisen i ett lönnfack av en senare arrendator. Ett annat senare på vinden med sprängd pipa. När det blev dags för vapenlicens i Sverige fanns det plötsligt inga vapen alls på Kättsö. Blondell högg timmer och byggde, men tog inte upp något fönster, vilket han fick anmärkning på.

Familjen som han lämnade hemma bestod av hustru Tilda och fem barn. Det var döttrarna Vendela och Ester samt sönerna Emanuel, som blev möbelsnickare i Stockholm. Emil blev smed och Albin lärde sig trädgårds-skötsel på Tullgarn och drev odlingar, drivbänkar och växthus på Kättsö. Vendela var sommarboende på Kättsö fram till sin död på 1970-talet.

Ett par kilometer från Kättsö ligger Harburen. Här har Björn Söderberg sin arrenderade släktgård. Han är tredje generationen och har mycket att berätta om livet här i Mörköns södra skärgård. Björn är den enda bonden på ön. Han sköter mest all öppen mark och har betesdjur av blandade raser och har också naturvårdande ansvar.

När du besöker Eriksö, tänk på att Eriksö är ett naturreservat. Betesdjuren är ganska beskedliga men nyfikna. Vildsvin är det gott om. Var uppmärksam så du inte kommer i vägen för kungen när han skjuter vildsvin. Vid ett tillfälle sköts 34 svin vid en jakt. Räkna med att du även kan få se rådjur, havsörn och fiskgjuse. Utsikten mot skärgården utanför är hänförande. Årtalen noterade efter fastigheterna är de äldsta belägg som Bengt Stenberg hittat i hembygdsföreningens handlingar. En bygd med gamla anor är väl värd att bevara och förvalta.

**En ”orörd” ö, så nära och lätt att nå, med stora ekar och vackra betesmarker är värd ett besök.
VÄLKOMMEN!**

Verksamhetsberättelse

Styrelsen får härmed avge följande verksamhetsberättelse för år 2008, vilket är föreningens 33:e verksamhetsår

---

STYRELSE mm

	Ordinarie	Suppleanter
Ordförande	Torsten Eriksson	Maj Petersson
Vice ordf.	Vakant; fr.o.m. 2008-11-10 Louise Thor	Barbro Söderström
Sekreterare	Bengt Stenberg	Bertil Erikson
Kassör	Enar Gustavsson	Stig Johansson
Ledamöter	Ann-Marie de Mander Gunilla Follin Ivar Kraft Waltraut Neuschütz Ankie Schipper Louise Thor	Susanne Bergholtz Johan Grönlund
Revisorer	Nils Arvidsson Bengt Eriksson	Mait Jacobsson Inger Frisch
Valberedning	Orvar Jureus (sammankallande) Kerstin Stenberg Söve Åkerlund	Anna-Lisa Eriksson Christhild Ritter Bo Roos

Firmateknare Föreningens firma har tecknats av Torsten Eriksson och Enar Gustavsson, var för sig.

Möten Ordinarie årsmöte hölls den 13 mars 2008. Styrelsen har haft 12 protokollförda möten under året.

ARBETSGRUPPER (motsvarande)/sammankallande

Verksamhetsledare:	Vakant	Värdinna:	Maj Petersson
Dokumentation och redaktion för krönikan:	Gunilla Follin, Susanne Bergholtz	Lotterier:	Ann-Marie de Mander
Arkeologi :	Waltraut Neuschütz	Medlemsregister:	Enar Gustavsson
Redskap:	Bertil Ericson, Stig Johansson	Dräkter:	Ankie Schipper, Vera Lagervall
Utställningar:	Louise Thor, Waltraut Neuschütz	Press :	Bengt Stenberg
Skolkontakter:I	Ivar Kraft, Gunilla Follin, Susanne Bergholtz	IT:	Johan Grönlund

MEDLEMMAR

Föreningen hade vid årsskiftet 567 medlemmar.

PROGRAMAKTIVITETER

Den 7 februari gav **Lenny Clarhäll** de 25 närvarande en intresseväckande redovisning av **Gunnar Ekelöfs förbindelser med Hölö och Mörkö**.

Bildvisningskvällen den 28 februari samlade 20 pratglada personer. Tack alla som bidrog med bilder!

Årsmötet hölls i Kyrkskolan den 13 mars med 53 deltagare som bl.a. gav styrelsen i uppdrag att ta fram ett förslag till nya stadgar. Före årssoppan visades utställningen **"Hattar! Väskor! Skor!"**, som stod kvar till sommaren 2008.

Den 27 mars berättade **Lars Engblom** om **"När Sörmlandsbönder byggde kyrka"**. Många av de cirka 25 närvarande fick säkert en förändrad syn på hur kristendomen spreds i vårt land.

Gråforssamlingen i Sparreholm fick ett besök den 12 april – den är så stor att vi kommer igen.

En kvällsvandring gjordes till **Wij källa** och **Hölö kyrkoruin** den 24 april. Om källan finns flera sägner, främst om boskap som försvunnit.

Vid **båtutflykten från Nyköping till Lacka** den 10 maj deltog 35 personer från Hölö-Mörkö. Vädret var perfekt, vi gick en skön promenad och fick kunnig guidning.

Den 17 maj vandrade ett tjugotal i området **Lövnäs-Heijsta**. Hugo Kimsjö guidade oss kunnigt runt vikingagravar och i den vackra naturen.

Mörkövandringen den 24 maj gjordes i området **Ekö – Sandholmen – Hornö**. Drygt 20 personer fick lokal guidning, njöt av matsäcken i sol vid stranden och konstaterade att flera gamla stigar runt Berghuset och mot Hornöudd försvunnit i samband med skogsavverkningen.

Några av våra medlemmar hade en trevlig dag vid **ängsslåttern på Tullgarn** första lördagen i augusti. .

Den extrainsatta, fullsatta **båtturen till Gunnarstenarna** (46 personer) gick av stapeln den 10 augusti, som vanligt förtjänstfullt guidad av Maria Landin. Hög sjö omöjliggjorde landstigning – ersättningen blev en trevlig promenad på norra delen av Öja.

Hemvändardagen den 7 september samlade ett 80-tal personer och blev mycket lyckad trots att vi fick hålla oss inomhus. Höjdpunkten var den trivsamma **husgerådsutställningen** som fick vara kvar året ut.

Hölövandringen den 27 sept. gick till **Galgbacken, Tullgarns källa** (varifrån vattenledningen gick till Tullgarn) och runstenarna på **Tjuvstigen**. Under dagen kände vi verkligen historiens vingslag från vikingatid till sent 1800-tal.

Hembygdens helg i början av oktober på Historiska Museet var en upplevelse – hela museet var överfullt! Vi hade beställt fram Helleby-tärningarna från 400-talet, funna i slutet av 1700-talet av kungliga utgrävare.

Vid **Öppet hus** den 16 oktober lyssnade vi på radiogårdsinspelningen från slottsbedjningen och tittade på bilder från Berga och Hörningsholm. Stort engagemang och livligt samtal gjorde att kvällen blev sen.

Vid hade kombinerade **medlems- och styrelsemöten i april och november**, då ett antal medlemmar passade på att informera sig och diskutera föreningens arbete.

STUDIECIRKLAR

Under våren slutförde Hölö-cirkeln sin fleråriga ”rundresa” i socknen, med drygt 20 engagerade deltagare per kväll. I och med vårvandringen gör nu cirkeln ett tillfälligt uppehåll.

Både under våren och hösten fortsatte de två matlagningscirkelarna att dyka djupare in i den gamla ”landskapsmatens” välsmakande labrynter, under ledning av Gunilla Follin och Isolde Friberg.

Häradsgruppen hade den 16 november ett avslutande möte i Västerljung, med ca 30 närvarande. Vår förening kommer i vår att inbjuda övriga aktuella hembygdsföreningar att fortsätta denna cirkel.

SKOLVERKSAMHET

Vid femteklassarnas slottsbesök på Tullgarn bjöd vi på saft och bullar i parken, en ovanligt lyckad dag. På Lucia sjöng ett tjugotal barn från Hölöskolan för styrelse och föräldrar, sammanlagt ett femtiotal personer.

Den gamla ”Kungabänken” från Hölö kyrka, tidigare uppställd i nackungamagasinet, har under Bengt Eriks-sons och Sven Björklunds ledning anpassats och renoverats och är nu uppställd i stora salen.

Ett antal inspelade intervjuer med Hölö-lantbrukare, gjorda på 1970-talet, har skrivits ut och finns från våren 2009 för läsning vid föreningen. Vi tackar vår medlem Lena Larsson Meyer för många timmars utskriftsarbete!

Föreningen har avgett ytterligare ett yttrande över Södertälje kommuns Kulturmiljöprogram, som fastställs våren 2009. Två styrelsemedlemmar har deltagit i en av kommunen startad grupp för att välja ut och på olika sätt tillgängliggöra sevärd miljöer. Arbetet fortsätter 2009.

Turinge-Taxinge hbf hade i april ett möte i våra lokaler, då de också passade på att titta på våra utställningar. Bränn-Ekeby hbf guidades runt på Mörkö den 4 juni av Torsten Eriksson och Gustaf Friberg. Representanter från föreningen har under sommaren guidat ett antal besökare till "syréntorpen". Vagnhärads hbf har under hösten haft styrelsemöte hos oss, och därefter guidats runt i våra lokaler.

Kringliggande hembygdsföreningar var 2 oktober inbjudna att titta på husgerådsutställningen och under fria former samtala om våra olika aktiviteter. Initiativet visade sig lyckat och vi planerar en upprepning.

Utställningen hölls öppen några oktobersöndagar, dessutom har den visats för SPF, ABF-s antikgrupp och flera privata grupper - totalt har besöksantalet varit cirka 250 personer.

Som vanligt har flera styrelsemedlemmar under året besvarat släktforskarfrågor från olika håll.

INFORMATION OM FÖRENINGEN OCH DESS VERKSAMHET

Vårt tryckta program är den främsta informationskällan om våra aktiviteter. Utöver detta har vi affischerat och satt in notiser i LT och ibland också i annonsbladen. Under året har fyra utskick skett till de cirka 90 medlemmar som anmält sig till vår e-postlista. Samma utskick har också sänts till stadsantikvarien, biblioteken, Hölö Mörkö församlingar och ytterligare några adressater.

I avsaknad av hemsidesredaktör innehåller föreningens hemsida enbart kontaktinformation och korta uppgifter om program och cirklar. Vi efterlyser dig som är intresserad av att tillföra bilder, förenings- och bygdeinformation – mycket material finns att arbeta med!

SKRIFTER

Vi kan konstatera att marknaden för våra skrifter inom lokalområdet nu är relativt mättad. Försäljning har bl.a. skett på Idala Café, i Helleby Bod och vid julmarknaden på Lida, men har legat på låg nivå och ingen ny skrift har tagits fram. Ny upplaga av bordsunderlägget har tagits fram och finns till försäljning

MINNESGÅVOR OCH DONATIONER

Vi tackar alla som genom gåvor av pengar, föremål, bilder och på andra sätt stött föreningens verksamhet. Efter styrelsebeslut har medel från kontot för minnesgåvor och donationer använts till inköp av utställningsmateriel.

EKONOMI

Beträffande den ekonomiska ställningen hänvisas till resultat- och balansräkningen. Likviditeten och soliditeten är fortsatt god och resultatet är bättre än 2007 och klart över budget för 2008. Ett visst intäktsbortfall har väl kompenseras av betydande sänkning av produktionskostnaderna för årskrönikan genom byte av leverantör samt ränteintäkter på föreningens kapital.

Under året har dialogen med kommunen och Telgebostäder rörande Kyrkskolan i stort sett legat nere till december då ett antal kontakter togs mellan berörda. När detta skrivs har en dialog om möjliga lösningar kommit igång med kommundelspolitikerna. Mer information om föreningens framtid kommer att ges på årsmötet, som vi hoppas blir välbesökt.

INVESTERINGAR

Under året har investeringar gjorts i nytt kyl- och frysskåp samt ramar för kommande utställningar.

BUDGET 2009

Budgeten för 2009 baseras på ungefär samma omfattning av verksamheten som under det gångna året. Arbetet 2008 med att sänka produktionskostnaden för årsskriften var framgångsrikt, men tyvärr på bekostnad av tryckkvaliteten på bilderna. Problemet är 2009 löst till samma kostnadsnivå. Utrymme för framtida lokalkostnader är dock inte speciellt stort. Föreningens förhållandevis goda ekonomi gör dock att vi kortsiktigt har visst rådrum. Eftersom vi inte vet något om framtida lokalkostnader har inga speciella avsättningar gjorts för dessa i budgeten. Om vi blir i behov att stärka intäktssidan så är det, förutom ev. kommunala bidrag, medlemsavgifterna som ligger närmast till att höja.

VAL

I tur att avgå vid årsmötet är:

Styrelsen: Torsten Eriksson, Ann-Marie de Mander, Enar Gustavsson, Ankie Schipper, Bengt Stenberg samt suppleanterna Bertil Eriksson, Maj Petersson och Barbro Söderström.

Revisorerna: Nils Arvidsson och Bengt Eriksson samt ersättarna Mait Jacobsson och Inger Frisch.

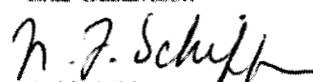
Valberedningen: Orvar Juréus (sammankallande), Söve Åkerlund och Kerstin Stenberg samt suppleanterna Anna-Lisa Ericsson, Christhild Ritter och Bo Roos.

Val: Vid årsmötet skall således väljas:

Ordförande	på 1 år	minst 4 ordinarie styrelseledamöter	på 2 år
minst 3 styrelsesuppleanter	på 2 år	2 revisorer	på 1 år
2 revisorsersättare	på 1 år	3 valberedare, varav en sammankallande,	på 1 år
3 suppl. till valberedningen	på 1 år		

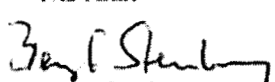

Torsten Eriksson

Enar Gustavsson

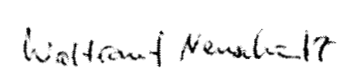

Ankie Schipper

Ann-Marie de Mander

Ivar Kraft

Bengt Stenberg

Gunilla Follin

Waltraut Neuschütz

Louise Thor

Hölö Mörkö Hembygdsförening

Resultaträkning och balansräkning per 2008-12-31, samt Budget 2009

Rörelsens intäkter	Resultat2007	Budget 2008	Resultat2008	Budget 2009
Sålda skrifter	5735	6000	5750	6000
Evenemang	0	0	3531	3000
Medlemsavgifter	63750	64000	60550	60000
Kommunala bidrag	0	0	0	0
Intäkter resor	17100	17000	17850	17000
Annonsintäkter	2200	2200	2200	2200
Övr ersättn och intäkter	20117	20000	5182	5000
Ränteintäkter	882	3500	4441	3000
S:a Rörelseintäkter	109784	112700	99504	96200
Rörelsens kostnader				
Inköp materiel och varor	-8847	-9000	-3850	-5000
Sålda skrifers kostnad	0	0	-4125	0
Uppvaktningar och kondolianser	-670	-1000	-2765	-2500
Förbundsavgifter	-8060	-8500	-8160	-8000
Utbildning/kursavgifter	0	-1000	0	-1000
Avskrivningar Inventarier	-6263	-8700	-7531	-9000
Reparationer hyrd lokal	0	0	-966	0
Kostnader hyrd lokal	-1000	-5000	0	0
Kostnader för researrangemang	-16690	-17000	-17850	-17000
Reparationer	-1531	-1500	0	-1500
Frakter och transporter	0	-500	-1265	-1500
Trycksaker	-5989	-6000	-4291	-5000
Kontorsmaterial	-3685	-4000	-2818	-3000
Tryckkostnader	0	-2000	0	-3000
Årskrönika	-25173	-27000	-10200	-15000
Telefon	-2450	-2500	-2158	-2300
Porto	-6215	-7000	-1857	-5000
Försäkringar	-1700	-1800	-1700	-1700
Möten	-460	-2000	-3874	-3500
Övriga kostnader	-2031	-3000	-1953	-3000
Bankkostnader	-1135	-1200	-1180	-1200
Nedskrivningar varulager	0	0	0	0
Reseersättningar	-3521	-4000	-2705	-3000
Räntekostnader	-110	0	0	0
S:a Rörelsens kostnader	-95529	-112700	-79248	-91200
Rörelsens resultat	14255	0	20256	5000

TILLGÅNGAR	Ing. balans	Utg. balans
Kassa	2070	4218
Postgiro	38895	49085
Bank	120882	125323
Kundfordringar	740	375
Övr. fordringar/förskott	0	0
Inventarier	11180	9989
S:a Tillgångar	173767	188990
SKULDER OCH EGET KAPITAL		
Skulder		
Leverantörsskulder	0	0
Förskottsinf. medlemsavgifter	650	650
S:a Skulder	650	650
Eget kapital		
Eget kapital	153607	167863
Minnesfond/Donationer	5255	221
Årets resultat	14255	20256
S:a Eget kapital	173117	188340
S:a Skulder och Eget kapital	173767	188990

Blommor och ting för finsmakare

Öppettider
Tisdag - torsdag 11 - 18
Fredag 10 - 18
Lördag 10 - 15

Tel: 08-551 574 45

<http://hellebybod.se> kontakt@hellebybod.se

ETT VACKERT HUS

kan skapa en hel del uppmärksamhet

Som utbildad inredningsarkitekt kan jag erbjuda konkret planeringshjälp, erfarenhet och kompetens. Jag ritlar sommarhus, villor, om- och tillbyggnader, möbleringsplaner och förmedlar konst.

Allt till mycket rimliga kostnader!

ERWIN KUBE inredningsarkitekt

FUNKTIONSDESIGN/PICTORAMA

Tel 08-411 77 58 Mörkö & fax 08-551 580 70

GODIS-LADAN

öppet
fred 16-20
lördag 10-20
lösvikt 6:49 hg
200 sorter
Ring 08-551 59142

GODIS-LADAN CAMPING

Väsbytorp Edeby 153 92 Hölö

Tomter 15 x 15 m, grönområde med el, nära sjö, minigolf, videofilmer, vattentoa, rent dricksvatten. Dusch och disk. Fiske; gädda, gös. **OBS! Fyrverkerisortiment**

Försäljning i **GODIS-LADAN** fredag - lördag eller enligt överenskommelse Krister: 0707 401442

www.godisladan.se

OBS! HBF-medlem endast 4:90 hg. Medtag annons

PIZZERIA RESTAURANG HÖLÖ

SERVERING & AVHÄMTNING

Centralvägen 16, 15371 Hölö

Tel: 551 577 86

Öppettider

Sommartid	Vintertid
mån - fre 11.00 - 21.00	mån - fre 11.00 - 20.00
lör - sön 12.00 - 21.00	lör - sön 12.00 - 20.00

Tygstugan på Mörkö

Nordiska, österrikiska, amerikanska tyger. Inrednings- och lapptäckstyger; katter hundar, fåglar och många andra motiv. Ateljé, butik-på-landet, kurser.

Kerstin Stenberg, Egelsvik, 153 93 Mörkö

08 551 560 04, 070 7366992

e-post kerstinstenberg@tele2.se

Ring för besök!

Bli medlem i Hembygds-föreningen!

Salong Monica

Olovs väg 1 B

153 71 Hölö

Tel: 08-551 572 11

AUKTORISERAD FASTIGHETSMÄKLARE

Inger Frisch
fastighetsbyrå ab

Vreta 153 92 HÖLÖ
08-551 510 70 www.ingerfrisch.se